

«Τα στοιχεία που θάψαμε, όλη αυτή η Φύση μας, αλυχτά το αέναο κάλεσμά της»

1η Επιστημονική διημερίδα για τον Κηφισό, Ε.Μ.Πολυτεχνείο, 13-14 Μαρτίου 2008

Γλυπτική: Γ.-Φοίβος Σαργέντης

Χύτευση με την μέθοδο του χαμένου κεριού:

Μάνος Βαρδαξής

Βαγγέλης Τάσις

Καλλιτεχνική φωτογραφία- ψηφιακό κολάζ: Ματίνα Κούγκια

Ταινία: Κηφισός, πρόσκαιρη νάρκη

Παραγωγή-σενάριο-σκηνοθεσία: Διονυσία Κοπανά

Κείμενο: Πάνος Σταθογιάννης

Αφήγηση: Χρίστος Τσάγκας

Διεύθυνση φωτογραφίας: Κώστας Τουμπακάρης, Φώτης Μήτσος

Μουσική: Κ. ΒΗΤΑ

Μοντάζ: Βαγγέλης Κατσιγιάννης

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΜΑΡΤΙΟΣ 2008

www.itia.ntua.gr/kephisos/conf2008

του Γ.-Φοίβου Σαργέντη

1. Εισαγωγή

Πριν σχεδόν δέκα χρόνια μου δίδασκαν ότι: «πρέπει πάντα να απαντάς στην ερώτηση: γιατί εγώ το κάνω αυτό;»

Γιατί λοιπόν ένας Μηχανικός και μία Φυσικός προσεγγίζουν με την «καλλιτεχνική ιδιότητα» που διεκδικούν και όχι την επιστημονική σκέψη, την οποία -θεωρητικά τουλάχιστον- κατέχουν, μία διατύπωση εναλλακτικών (μάλλον καλλιτεχνικών) σκέψεων σχετικά με τον Κηφισό;

Ορμώμενος λοιπόν προς απάντηση αυτής της ερώτησης παραθέτω το παρακάτω απόσπασμα του Charles Peirce:

«Σας ακούω να λέτε: Αυτά δεν είναι γεγονότα είναι ποίηση.

Ανοησίες! Η κακή ποίηση είναι οπωσδήποτε ψεύτικη· αλλά τίποτα δεν είναι πιο αληθινό από την αληθινή ποίηση. Ας μου επιτραπεί να πω στους επιστήμονες ότι οι καλλιτέχνες είναι πιο οξυδερκείς και ακριβείς παρατηρητές από ό,τι εκείνοι, αν εξαιρέσουμε εκείνες τις ειδικές μικρολεπτομέρειες τις οποίες αναζητεί ο επιστήμονας». (Peirce 1958)

Η παράθεση αυτής της -ακραίας ομολογουμένως έκφρασης- παραγράφου, σε καμία περίπτωση δεν αναφέρεται για να υποβαθμίσει την επιστημονική σκέψη, την οποία και οι δύο «καλλιτέχνες» θεωρούμε ότι υπηρετούμε με συνέπεια στην καθημερινότητά μας, σύμφωνα πάντα με τις δυνατότητές μας

Η διαδικασία όμως της διατύπωσης επιστημονικών προβλημάτων με την γλώσσα της Τέχνης, φαίνεται να οδηγεί σε «πυκνά» συμπεράσματα των οποίων η διατύπωση γίνεται με αναπαραστάσεις που μπορούν να αφορούν και ενδεχομένως να συγκινήσουν ένα ευρύτερο ακροατήριο (δηλαδή και τους μη ειδικούς παρατηρητές του εκάστοτε προβλήματος). Η διατύπωση και η μορφή των συμπερασμάτων αυτών είναι η ζητούμενη σε αυτή, όπως και σε άλλες, αντίστοιχες εργασίες (Chatzimpiros et al 2007). Παράλληλα, επισημαίνεται ότι η ταινία «Κηφισός, πρόσκαιρη νάρκη» της Διονυσίας Κοπανά, ενώ τεκμηριώνει ουσιαστικά το θέμα της, παράλληλα τεκμηριώνει με την δυναμική ποιητική της και με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την παράγραφο του Peirce.

Στα πλαίσια αυτά, η έκφραση της φράσης «Τα στοιχεία που θάψαμε, όλη αυτή η Φύση μας, αλυχτά το αέναο κάλεσμά της» (Σαργέντης 1998) και συμπυκνωμένα συμπεράσματα του κεφαλαίου «Δρόμοι του νερού» που αναφέρονται στις παρακάτω παραγράφους, οδήγησαν στην εικαστική έκφραση της εργασίας που παρουσιάζεται.

2. Η πόλη και οι υποδομές της

Η δομή της πόλης, όπως αυτή διαμορφώνεται, κύριο στόχο της έχει την πύκνωση των κοινωνικών διεργασιών (Λεφέβρ 1977). Αυτή καθεαυτή η διαδικασία, οδηγεί σε

μία ευκλείδεια αντίληψη του χώρου, μιας και για να πυκνώσουμε την διεργασία, όταν χρειαζόμαστε να ενώσουμε -με τον συντομότερο δυνατό δρόμο- δύο σημεία, χαράσσουμε μία ευθεία.

Ευρύτερος στόχος λοιπόν του επικρατέστερου οράματος ανάπτυξης είναι η πύκνωση και η «ευκλείδεια αντίληψη».

Για να επιτευχθεί όμως η πύκνωση της πόλης, εκτός της «ευκλείδειας αντίληψης» επιβάλλεται και η «τακτοποίηση του πεδίου» Έτσι δημιουργούνται οι υποδομές της πόλης, αποχετεύσεις, δίκτυα, υδραυλικά έργα, μετρό, οδοποιία κ.α. Παράλληλα, μια ευρύτερη προσέγγιση, δείχνει ότι αυτές και άλλες συναφείς δράσεις δημιουργούν αβεβαιότητες (αταξία) στο φυσικό σύστημα του περιβάλλοντος (Λαγκούσης 2007).

Στα πλαίσια αυτής της τακτοποίησης ενοχλεί το χώμα, ενοχλεί το νερό. Γιατί άραγε; Μπορεί να υποθέσει κανείς ότι αν περπατήσουμε στο βρεγμένο χώμα, θα λερωθούν τα παπούτσια μας και θα φέρουμε λάσπες στο καθαρό σπίτι. Μήπως τελικά είναι ελάχιστος σημασίας ο ανταγωνισμός της εκτόνωσης της Φύσης μέσα στην πόλη με οικονομικούς όρους ως προς την χρησιμότητα της έκφρασής της στο πυκνότατο-πλέον πεδίο της πόλης (ποτάμι Vs αυτοκινητόδρομος) και ζητούμενο είναι η «καθαριότητα»;

Όποιο και να είναι το ζητούμενο, αποτέλεσμα αυτού είναι οι υποδομές του πεδίου «πόλη» «θάβουν» την Φύση, μολονότι με τεχνικούς (κυρίως περιβαλλοντικούς) αλλά και ανθρωποκεντρικούς όρους και με πλήθος παραδειγμάτων έχει αποδειχθεί η αναγκαιότητα της παρουσίας της Φύσης στην πόλη.

Έτσι, κάτω απ' την ασφαλτο «θάβουμε» τα δάση, μέσα στους αγωγούς αποχέτευσης «θάβουμε» τα ποτάμια. Η μνήμη του τόπου αδρανεί γιατί ζούμε την μετάλλαξη σε μεγάλα χρονικά διαστήματα. Είναι όμως βέβαιο ότι κάποτε στην Αθήνα υπήρχαν δάση, είναι βέβαιο ότι κάποτε στην Αθήνα υπήρχαν ποτάμια που σήμερα είναι θαμμένα.

3. Η αφύπνιση του μύθου

3.1. Γενικά

Ο μύθος είναι έκφραση του συλλογικού ασυνειδήτου. Η γένεσή του είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας του ανθρώπου να ερμηνεύσει τον κόσμο γύρω του μέσα από ενστικτώδεις, ανθρωποκεντρικές εικασίες και όχι μέσω της ορθολογικής σκέψης.

Με ψυχολογικούς όρους, ο μύθος καλύπτει περισσότερο τα ανθρώπινα συναισθήματα παρά μία αντικειμενική παρατήρηση του Κόσμου. Θα μπορούσε όμως να χαρακτηριστεί ως μία πρωτόγονη επιστήμη (Bidney 1955)

Μια «βιβλιογραφική» προσέγγιση διαπιστώνει ότι, η πρωτόγονη αυτή επιστήμη, αναφέρει στα πλαίσια του μύθου του Ηρακλή, την συστηματική προσπάθεια του ανθρώπου να δημιουργήσει μεγάλα υδραυλικά έργα (Koutsoyiannis et al 2004)

Στα πλαίσια αυτά, έχει διαπιστωθεί ότι οι μύθοι προσεγγίζουν ουσιαστικά, διάφορα επιστημονικά προβλήματα και για τον λόγο αυτό, έχει γίνει συστηματική προσπάθεια,

έτσι ώστε, η αφύπνιση του Μύθου, να οδηγήσει μέσω εικονικών απεικονίσεων σε ποικίλα συμπεράσματα (Σαργένης 2007, Chatzimpiros et al 2007),

Στην παρούσα εργασία απεικονίζονται πρόσωπα προερχόμενα από τους μύθους, τα οποία μεταλλάσσονται σε μία σύγχρονη πόλη. Τα πρόσωπα που απεικονίζονται είναι η Νύμφη, ο Πάνας και η Σφίγγα.

Αφού η εργασία αναφέρεται στον Κηφισό, αξίζει να αναφερθεί γιατί δεν έγινε προσπάθεια να απεικονιστεί και αυτός μιας και απεικονίζεται στο αέτωμα του Παρθενώνα. Ο συνειρμός είναι ότι ο Κηφισός (ποτάμι), αφού ακρωτηριάστηκε μέσα στους αιώνες, εκδιώχθηκε έξω από την πόλη μας μέσα από τα κανάλια και τους αγωγούς που δημιουργήσαμε. Αντιστοιχώντας μεταφορικά την μορφή του ποταμού σήμερα με το γλυπτό, παρατηρούμε ότι: το γλυπτό του αετώματος του Παρθενώνα σήμερα βρίσκεται, εκτός της Αθήνας, στο Βρετανικό Μουσείο.

Εδώ η διαχείριση μεγάλων έργων τέχνης είναι συνεπής απέναντι στην διαχείριση των μεγάλων έργων της Φύσης, που τα έργα τέχνης εκφράζουν.

Εικόνα 1: Ο Κηφισός

Αυτό που έμεινε, μία θλιβερή εικόνα κυνηγημένης Νύμφης σε μικρούς παραποτάμους κοντά στην Πάρνηθα να αλυχτά για το χαμένο της το σπίτι.

Και ο Πάνας ξε-θαμμένος και επανασυντιθέμενος από εκεί που θάφτηκε για να γλιτώσει την φωτιά. Ας μην έφτασε η φωτιά στο αγαπημένο τόπο του Σπηλαίου του στην Πάρνηθα.

Και η Σφίγγα μέσα μας να ουρλιάζει τα μυστικά της -χωρίς να υπάρχει όμως έξω μας- Φύση για να τα πει.

«Ω! ρε Μανούλα μου» όπως λέει ο κύριος Γιώργος.

«Τα στοιχεία που θάψαμε, όλη αυτή η Φύση μας αλυχτά το αέναο κάλεσμά της»

3.2. Η Νύμφη

Οι Νύμφες ήταν γυναικείες μορφές θεϊκής καταγωγής, νεαρές στην ηλικία, που ζούσαν μέσα στην άγρια φύση, τριγύριζαν στα βουνά συνοδεύοντας την Άρτεμη και παίζοντας μαζί της. Τραγουδούσαν και χόρευαν μαζί με τον Πάνα στα λιβάδια και στις πλαγιές, συνήθως κοντά στις πηγές. Υμνούσαν με τις γλυκές φωνές τους Ολύμπιους Θεούς και ιδιαίτερα τον πατέρα του Πάνα, τον Ερμή.

Σε όλα τα μέρη της Ελλάδας οι σπηλιές που ο υγρός τους θόλος στάζει νερό στάλα-στάλα για να σχηματιστούν σταλακτίτες, προπαντός οι πολύ μικρές σπηλιές και οι κοιλοότητες των Βράχων όπου αναβλύζουν οι πηγές, ήταν η φυσική τους κατοικία.

Στην παρούσα εργασία, η Νύμφη προσωποποιείται σε κατάσταση απόγνωσης, μιας και η κατοικία της αλλοιώνεται με τα υδραυλικά έργα της πόλης.

3.3. Ο Πάνας

Κατοικώντας σε δάση, βράχια σπηλιές, σ' άγρια φαράγγια και σε βαθιές κοιλάδες, ο Παν ήταν το πνεύμα των βουνών, που τις διάφορες εντυπώσεις που προκαλούσανε στην ανθρώπινη ψυχή, τις τρομάρες και τα γητέματα, τις αποδίδανε στην επενέργειά του.

«Είναι των πηγών το μουρμούρισμα, των χειμάρρων ο θόρυβος, όλη η μουσική του ζέφυρου αντάμα...»

Εικόνα 2: Ο Πάνας

Εικόνα 3: Η Σφίγγα

Αόρατος και παρών, τρέχει στις ψηλές κορφές, χώνεται, ανοίγει δρόμο μέσα στα δάση, κατεβαίνει τις πλαγιές και γλιστράει στην κοιλάδων τα βάθη. «Προχωράει εδώ και εκεί, μέσ' στα πυκνά τα θαμνοτόπια: τότε σε γαλήνιο ρυάκι σιμά σταματά, τότε σε τραχιούς βράχους ανεβαίνει και σκαφαλώνει σ' απότομη κορφή τις προβατίνες να θαυμάσει. Η ώρα του μεσημεριού που αποκοιμείται η αύρα, που ολάκερη η Φύση αναπαύεται, είναι η ώρα για τον ύπνο του Πάνα: ύπνο που οι βοσκοί σέβονται και φοβούνται να ταραξουν. (Decharme 1959)

Στην παρούσα εργασία, ο Πάνας προσωποποιείται διαμελισμένος και ακρωτηριασμένος. Το δεκανίκι του μπορεί να συμβολίζει τα πάρκα ή έργα που αναφέρονται ως «έργα εξωραϊσμού της πόλης» (διαμορφώσεις περιβάλλοντα χώρου, έργα πρασίνου κλπ). Βέβαιο είναι, ότι στο έργο το οποίο παρουσιάζεται δεν υπάρχει το «αέρινο στοιχείο» της κίνησης που περιγράφεται στο μύθο του και ο Πάνας απεικονίζεται μέσα από μία στατική αβεβαιότητα.

3.4. Η Σφίγγα

Η Σφίγγα που, από τον Ηρόδοτο κιόλας, είχε συχνά μπερδευτεί με κείνα τα ξαπλωμένα λιοντάρια, που έχουν ανθρώπινο κορμό και που στόλιζαν τους αιγυπτιακούς ναούς, είναι μια σύλληψη καθαρά ελληνική. Καθώς η μάνα της η Έχιδνα, έχει το πρόσωπο και το στήθος γυναίκας, έχει φτερά σαν τις Άρπυιες, έχει ένα κορμί λιονταριού, σαν τη Χίμαιρα, μια ουρά φιδιού όπως ο Τυφώνας: όλα τα

στοιχεία του τερτώδικου κορμιού της είναι παρμένα απ' τη φύση των μυθικών της γονιών. Τοποθετημένη πάνω σ' ένα βράχο, που σύμφωνα με μιαν εικόνα συνηθισμένη στην άρια μυθολογία, δεν είναι τίποτ' άλλο παρά το βουνό των σύννεφων, κάνει ν' ακουστούνε σκοτεινά λόγια που θυμίζουν «τούτες τις διάφορες φωνές του Τυφώνα, που οι ήχοι τους δεν μπορούν να ναι καταληπτοί παρά μόνο απ' τους Θεούς...». Η γλώσσα της Σφίγγας είναι τούτη «η μοιραία φωνή της βροντής» που γι' αυτή μιλάει ο Πίνδαρος, φωνή τρομερή κι ακατάληπτη από τους ανθρώπους. (Decharme 1959)

Η απεικόνισή της Σφίγγας δεν έχει σαφείς αναφορές στις ελληνικές αναπαραστάσεις, αλλά προέρχεται από Αιγυπτιακές εικόνες του Θηρίου.

Ο ρόλος της στην παρούσα εργασία, όπως και σε άλλες αντίστοιχες ερμηνείες της, είναι κυρίως εσωτερικός. Αναφέρεται δηλαδή περισσότερο σε λόγια τα οποία δεν διατυπώνονται με ευχέρεια (που προκύπτουν ως αινίγματα) τα οποία αφορούν την σχέση του ανθρώπου με τις εσωτερικές φωνές του (η μέσα-φόδρα-μας).

Σύμφωνα με τον μύθο της, η Σφίγγα έχει ιδιαίτερη φωνή-ιδιαίτερο λόγο. Στην παρούσα εργασία, ο λόγος της διατυπώνεται στην επόμενη παράγραφο.

4. Επιλεγόμενα

Όταν συζητάω για περιβαλλοντικά θέματα με τον κύριο Γιώργο και διατυπώνω τους προβληματισμούς μου για αυτά μου λέει: «ποιος είσαι εσύ ανθρωπάκι που νομίζεις ότι θα τα βάλεις με την Φύση. Είσαι πολύ μικρός αν νομίζεις ότι μπορείς να τις αλλάξεις τις ισορροπίες της». (αναφερόμενος ευρύτερα στην ύπαρξη και την δράση του ανθρώπου στον Κόσμο)

Έχει δίκιο. Θα προτιμούσα όμως να μην τα βάζει Αυτή μαζί μου, όπως φαίνεται να το κάνει στο έργο που παρουσιάζεται.

Όπως έκλεινε και το σχετικό κεφάλαιο στην διπλωματική εργασία θα κλείσει και αυτό, στην προκειμένη περίπτωση με την φωνή της Σφίγγας και τον λόγο του Flaubert:

«Επιθυμώ να πετάξω να κολυμπήσω, να αλυχτήσω, να μουγκανίσω να ουρλιάξω. Θα 'θελα να 'χω φτερά καύκαλο φλούδα, να βγάζω καπνό, να αποκτήσω προβοσκίδα, να κουλουριάσω το κορμί μου σαν φίδι, να μοιραστώ παντού, να 'μαι σ' όλα μέσα, να ξεχυθώ με τις μυρωδιές, να ξετυλιχτώ σαν τα φυτά, να τρέξω σαν το νερό, να δονιστώ σαν τον ήχο, να λάμψω σαν το φως, να πάρω όλες τις μορφές, να μπω σε κάθε άτομο, να κατέβω ως τον βυθό της ύλης-να γίνω ύλη».

... ..

Επισημαίνεται ότι σε καμία φράση της σχετικής παραγράφου δεν αναφέρεται να θέλει η Σφίγγα να γίνει αυτοκινητόδρομος, αγωγός ή κανάλι.

για τους αγαπημένους μας, κύριο Γιώργο και Μαρούσα

Αναφορές

Λαγκούσης Α., Κοινωνία και περιβάλλον υπό καθεστώς ανάπτυξης, εφημερίδα «Τα Νέα», εκδ. Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα 21.06.07.

Λεφέβρ Α., Το δικαίωμα στην πόλη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1977.

Σαργέντης Γ.-Φ., Το αισθητικό στοιχείο στο νερό, τα υδραυλικά έργα και τα φράγματα, Διπλωματική Εργασία, Τομέας Υδατικών Πόρων, Υδραυλικών και Θαλάσσιων Έργων, Ε.Μ.Πολυτεχνείο, Αθήνα 1998.

Σαργέντης Γ.-Φ., Η αφύπνιση του Μύθου, εκδ. Δήμος Ιητών, Ίος 2007.

Bidney D., Myth, Symbolism, and Truth, *The Journal of American Folklore*, Vol. 68, No.270, Myth: A Symposium (Oct. - Dec., 1955).

Chatzimpiros, P., G. Lagos, and G.-Fivos Sargentis, *Man and City. Myth and vision*, 10th International Conference on Environmental Science and Technology, Kos island, Department of Environmental Studies, University of the Aegean, 2007.

Decharme P., *Ελληνική Μυθολογία*, μτφ. Ιωάννου Οικονομίδου. Αθήνα: Χρήσιμα Βιβλία, Αθήνα 1959.

Flaubert G., *Ο πειρασμός του Αγίου Αντωνίου*, μτφ. Κώστα Βάρναλη, εκδ. Ηριδανός, Αθήνα 2004.

Koutsoyiannis, D. and Angelakis, A. N., *Agricultural Hydraulic Works in Ancient Greece*. *The Encycl. of Water Sci.*, Markel Dekker Inc., (B.A. Stewart and T. Howell, Eds.), Madison Ave. New York, N.Y., USA, 2004.

Peirce Ch. S., *Collected Papers of Charles Sanders Peirce.*, Vol 1-6, Harvard University Press, 1931-1935; Vol. 7-8, Harvard University Press, 1958.

της Διονυσίας Κοπανά

Κηφισσός, πρόσκαιρη νάρκη

Βρέθηκα δίπλα στις όχθες του Κηφισσού.

Ακολούθησα τα χνάρια του στο αέναο ταξίδι του προς την Θάλασσα.

Αφουγκράστηκα τους ψίθυρους τις σιωπές τις ανάσες του.

Αφέθηκα στους ήρεμους ρυθμούς της ροής του εκεί, στις πηγές του.

Αναζήτησα τα ψήγματα της όποιας εναπομείνασας ομορφιάς του.

Μάζεψα την θλίψη, την οδύνη του μέσα στις παλάμες μου.

Ασίαστη οργή θέρειυε μέσα μου, βλέποντας την κακοποίηση, την λεηλασία, τον αποκάλυπτο βιασμό του, τις διαψευμένες δυνατότητές του, το τετελεσμένο παρόν του, το προαποφασισμένο μέλλον του. Κάθε φορά που η δική του οργή θα ξεχείλιζε, παρασύροντας με θείκη μεγαλοπρέπεια, τα έργα ασεβών, σιωπηρή χαρά με κατέκλυζε.

Συνήθισα την παρουσία του κι εκείνος την δική μου.

Μου εμπιστεύτηκε τα μυστικά του κι εγώ τις αγωνίες μου.

Κάποτε έγραψα ένα άρθρο για τον Κηφισσό. Για το δισυπόστατο της ύπαρξης του καθώς το σώμα του απλώνεται μέσα στο φυσικό και αστικό τοπίο. Για τα έργα των ασεβών, την ξέφρενη ζωή των ανθρώπων που ζουν γύρω το, την παράνοια, την βλακεία, την απελπισία...

Το άρθρο δεν δημοσιεύτηκε ποτέ.

Μετά από 5 χρόνια ταξίδι, γεννήθηκε αυτή η ταινία.